

собой в процессе воспитания национальных ценностных ориентаций. Определены главные мероприятия для реализации цели эффективного воспитания национальных ценностных ориентаций личности. Раскрыты цели и роль обучения и воспитания в процессе формирования национальных ценностных ориентаций.

Ключевые слова: личность, ценности, ценностные ориентации, национальное воспитание, национальное самосознание, украиноведение, формирование украиноведческих знаний.

CHORNA HANNA. *Formation of Ukrainian-speaking knowledge as a pedagogical condition for the education of national value orientations.*

In the article reveals the role of value orientation in the process of personality formation. The essence and specificity of national values as a part of universal values are determined. The main problems of education of national values orientations are presented. The principles of organization of national education are considered. The purpose of national education, as well as tasks, which should be set before itself in the process of education of national value orientations, is determined. The main measures, which need to be solved with the purpose of effective education of national value orientations of the person, are determined. The purpose and role of education and training in the process of formation of national values orientations are revealed.

Key words: *personality, values, values orientation, national education, national identity, Ukrainian studies, formation of Ukrainian studies knowledge.*

УДК 316.4.063-053.2/.5

Ясточкіна І.А.

СОЦІАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СЬОГОДЕННЯ: ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ НА ДІТЕЙ ТА МОЛОДЬ

У статті здійснено характеристику й визначено особливості впливу соціальних проблем на дітей та молодь. Представлено основні підходи до визначення та обґрунтування соціальних проблем, які розглядаються як суспільне явище. Наголошено на об'єктивно-суб'єктивній природі соціальної проблеми. Обґрунтовано елементи та форми соціальних проблем. Визначено вплив різних факторів соціалізації на соціальні проблеми дітей та молоді. Охарактеризовано дію сучасних суспільних процесів на соціальне, матеріальне і політичне становище молоді. Наведено схему вирішення соціальної проблеми в процесі роботи з клієнтом. Зазначено, що етапи роботи повинні плануватися і здійснюватися спільно суб'єктом і об'єктом. Підкреслено важливість залучення відповідних ресурсів (соціальних груп, організацій і професіоналів) для вирішення соціальних проблем.

Ключові слова: суспільство, проблема, соціальна проблема, соціалізація, діти, молодь, клієнт.

Соціальне самопочуття дітей та молоді є одним з головних індикаторів розвитку суспільства. Для того, щоб формування дітей та молоді відбувалося адекватно суспільним процесам, необхідно визначити їхню роль і місце в суспільстві, з'ясувати проблеми підростаючого покоління. Серед останніх досить часто виділяють такі соціальні проблеми, як безпритульність, алкоголізм, наркоманія, бідність, самогубство, інвалідність, соціальне сирітство, злочинність. Це лише неповний перелік актуальних соціальних проблем українського соціуму.

Саме поняття «соціальні проблеми» з'явилося вперше в Англії, але більш активно використовувалося в Америці. Уже наприкінці XIX століття в багатьох університетах читалися курси про соціальні проблеми. У 90-і рр. XX століття в зв'язку зі зміною соціально-політичної структури суспільства інтерес до соціальних проблем як соціального явища і теоретичного поняття зростає. Крім соціології науковий інтерес до соціальних проблем стали проявляти, соціальна політика, соціальна робота, соціальна педагогіка [9].

Серед науковців, які досліджували різні аспекти соціальних проблем, Г. Блюмер, І. Бестужев-Лада, Л. Гуменюк, Л. Климанська, І. Кузіна, В. Куценко, Т. Симонова, В. Торохтій, А. Шиделко та ін.

Проблема – (від грецького *problema* – перепона, завдання, складність) – «складне теоретичне або практичне питання, яке вимагає вивчення та вирішення» [2, с. 72].

Одна з основних проблем соціальної сфери пов'язана з положенням про соціальну вразливість людини, яка знаходиться у важкій життєвій ситуації. Тому в теорії соціальної педагогіки в першу чергу приділяється увага таким соціальним проблемам, з якими людина не може впоратися самотійно і для вирішення яких їй потрібна допомога професійно підготовленого працівника.

Зміст і розуміння соціальних проблем змінюється в часі і просторі і проявляється по-різному для суспільства, групи та особистості. У науковій літературі склалося декілька основних підходів до соціальної проблеми, яка розглядається як суспільне явище.

У широкому сенсі під соціальними проблемами розуміють всі соціальні явища, пов'язані з поведінкою людей в суспільстві, як в рамках норми, так і поза її межами. Зазвичай поява проблем пов'язана з функціонуванням соціальних систем. Так, за визначенням американського соціолога Г. Блюмера, «соціальна проблема – це те, що суспільство визначає як проблему» [14, с. 301]. В. Куценко розуміє соціальну (суспільну) проблему як протиріччя між «назрілою суспільною необхідністю і конкретними умовами її реалізації» [6]. І. Бестужев-Лада трактує соціальну проблему як протиріччя «між бажаним та дійсним» [1].

У більш вузькому сенсі про проблему говорять, виявляючи руйнування стабільних соціальних зв'язків, коли її розвиток призводить до напруженості і конфліктів. У цьому випадку для виявлення соціальних проблем об'єктивний стан справ зіставляють з нормою. Отже, проблеми є частиною соціальних процесів, їх зміст носить соціальний характер, а форма прояву – особистісний [13].

Соціальна проблема – «це протиріччя, що усвідомлюється суб'єктом діяльності як значуща для нього невідповідність між метою цієї діяльності та її результатом. Ця невідповідність, яка виникає через відсутність або нестачу

засобів для досягнення мети, призводить до незадоволення соціальних потреб суб'єкта діяльності» [5, с. 70].

Важливо відзначити, що соціальна проблема має об'єктивно-суб'єктивну природу – перш ніж стати проблемою, соціальне протиріччя має пройти через свідомість суб'єкта, тому слід виділяти в ній три основних елементи:

- люди, які оцінюють ситуацію як проблемну;
- соціальні умови, в яких проблема виникла;
- діяльність, пов'язана з появою, осмисленням проблеми [5].

Соціальні проблеми можуть носити загальний і індивідуальний характер, мати різну етіологію, бути причиною або наслідком інших суспільних, економічних та природних проявів.

Соціальні проблеми загального характеру, до яких залучені достатньо великі групи людей, можуть мати різні підстави: від природних катаклізмів до економічних ситуацій. Вони порушують усталені суспільні зв'язки, норми і цінності груп і співтовариств. Такого роду соціальні проблеми можуть набувати форми конфлікту і дезорганізації.

Соціальні проблеми у формі конфлікту, зіткнення протилежних інтересів відображають дисфункції у соціальних системах. Національні, етнічні, конфесійні, громадські конфлікти виникають на основі антагонізмів, упереджень, відсутності в суспільстві впевненості в безпеці.

Соціальні проблеми у формах різного роду дезорганізації, відхилень від існуючих норм і цінностей проявляються в різних видах патології, таких, як наркоманія, проституція, злочинність та ін. Дезорганізація може стати наслідком цілого комплексу причин. Стосовно соціальних проблем це можуть бути стихійні лиха, кризи в економіці і політичній системі, міграція, злидні, громадська дискримінація.

Соціальні проблеми індивідуального характеру мають особистісно орієнтовану етіологію і проявляються в таких основних формах, як хвороба, інвалідність, індивідуальна невлаштованість, низька статусність тощо.

Таким чином, можна зробити висновок, що в основі індивідуальних проблем суб'єкта лежать моделі конфліктної особистої поведінки, складнощі процесу соціалізації, неадекватність взаємодії з соціальними інститутами тощо [13].

На думку Л. Климанської, існує певна невизначеність у тому, чому та чи інша проблема набуває статусу соціальної, що саме (або хто саме) перетворює складні соціальні обставини на соціальну проблему [4].

Ймовірно, що перетворення складної соціальної ситуації на проблему відбувається у межах процесу, який має назву «соціальне конструювання проблеми». Учасниками, суб'єктами цього процесу можуть бути «постраждалі» («проблемні клієнти»), тобто ті, хто безпосередньо опинився у коловороті складних соціальних обставин; і свідки, яким випадково довелося спостерігати за складними соціальними обставинами і співчувати з боку; і «запрошені» (представники ЗМІ), які покликані не тільки зафіксувати те, що вони почули або побачили, а ще і донести до інших зміст та послідовність складної ситуації; і «уповноважені» (політики), тобто ті, на яких покладається відповідальність і

обов'язок знайти вихід із складних соціальних обставин. Кожен із суб'єктів процесу соціального конструювання проблеми виконує свою роль і користується доступними йому ресурсами [4].

Стрімкі суспільні зміни, загострення проблем у всіх сферах суспільного життя України позначаються на дітях та молоді, які є невід'ємною частиною соціуму.

Конвенція з прав дитини визначає дитину як людську істоту, що не досягла віку вісімнадцяти років. Згідно з міжнародним та українським законодавством дитина від народження має невід'ємні права, які їй гарантує держава: право на життя, право на свободу і особисту недоторканість, право на повагу до особистого і сімейного життя тощо. Населення України віком до 18 років становить близько 8 млн. осіб (2017 р.) [8].

Молодь – це соціально-демографічна група, що переживає період становлення соціальної зрілості, адаптації до світу дорослих і майбутні зміни. У цей період людина переживає важливий етап сімейної і позасімейної соціалізації, процес становлення особистості, навчання, засвоєння цінностей, норм, установок зразків поведінки, прийнятих у даному суспільстві. Згідно з Законом України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» молодь – громадяни України віком від 14 до 35 років (12,7 млн. осіб). Актуальним є питання постійного скорочення питомої ваги молоді щодо всього населення. В Україні за останні десять років її кількість знизилася з 22 до 20 % [11].

Дослідник В. Торохтій вважає, що поява соціально-педагогічних проблем дітей і молоді визначається впливом різних факторів соціалізації, що мають місце на чотирьох різних рівнях соціуму:

- на рівні мегасоціуму (вплив світових, планетарних процесів: екологічних, демографічних, економічних, військово-політичних);
- на рівні макросоціуму (вплив країни, суспільства, держави);
- на рівні мезосоціуму (вплив етносу, регіону, типу поселення, засобів масової комунікації);
- на рівні мікросоціуму (вплив сім'ї, інститутів виховання, груп однолітків, організацій) [10].

Основними факторами, що впливають на процес соціалізації дітей та призводять до негативних наслідків як на мікро-, так і на макрорівнях, є падіння рівня життя, посилення майнової нерівності, декларування високих стандартів споживання, зміни в ідеології, ціннісних орієнтаціях, механізмах трансляції елементів культури, розвал системи доступних дозвіллевих дитячих закладів тощо [7].

У будь-якому конфлікті найбільше страждає найуразливіша категорія населення – діти. Саме вони зазнають значних складностей соціального і психоемоційного характеру, пов'язаних зі зміною середовища проживання та звичного кола спілкування, особливо, якщо така міграція спричинена війною.

За даними ЮНІСЕФ, у лютому 2017 р. було офіційно зареєстровано 1 626 137 внутрішньо переміщених осіб, в тому числі 225 866 дітей. Близько 1 млн. дітей, які потребують допомоги [3].

Сучасні суспільні процеси різко змінили соціальне, матеріальне і політичне становище молоді. Останнім часом загострилося чимало молодіжних проблем, серед яких найголовніші: низький рівень життя, безробіття і значна економічна та соціальна залежність від батьків; шлюбно-сімейні; низька народжуваність – рівень народжуваності не забезпечує відтворення поколінь; матеріальна незабезпеченість, відсутність ресурсів для поліпшення житлових умов; зростання рівня соціальних відхилень; втрата ідеалів, соціальної перспективи, життєвого оптимізму. Не менш актуальними є здоров'я, освіта молоді, спілкування її з дорослими й однолітками [11].

Молоде покоління залишилося без надійних соціальних орієнтирів. Руйнація традиційних форм соціалізації підвищила особисту відповідальність молоді за свою долю, поставивши її перед необхідністю вибору, виявила неготовність більшості з них включитися в нові суспільні відносини. Вибір життєвого шляху став визначатися не здібностями й інтересами молодої людини, а конкретними обставинами [11].

Незадовільним є нинішній стан здоров'я української молоді. Упродовж останніх десяти років серед молоді відбулося підвищення рівня захворюваності й поширеності хвороб за всіма їх класами. Значного поширення набули соціально зумовлені хвороби. Погіршується епідемічна ситуація щодо ВІЛ/СНІДу, який вражає насамперед молоде покоління.

Серед зареєстрованих споживачів наркотиків молодь віком до 28 років становить 80%. Поглиблення цих явищ викликає загрозу демографічної безпеки, оскільки середній вік уражених на наркоманію становить 26 років, тобто є найактивнішим репродуктивним віком. Окреслилася тенденція до погіршення психічного і духовного здоров'я молодих людей. Кожна третя дитина народжується з відхиленням у розвитку нервової системи. Чимало школярів почувають себе самотніми, перебувають у стані психічної напруги внаслідок конфліктів з однолітками, вчителями та батьками.

Економічні негаразди перехідного періоду негативно вплинули на соціальне здоров'я молоді. Для значної частини молодих людей гострими стали проблеми бідності, безпритульності, безробіття та насильства. Останні роки обмежені ресурси спрямовувалися головним чином на лікування та підтримку невідкладної допомоги, а профілактиці захворювань та популяризації засад здорового способу життя не приділялося належної уваги.

Головним чинником, що найбільше зумовлює стан здоров'я, є спосіб життя, який ведуть діти і молодь. Здорового способу життя дотримуються 69 % юнаків і дівчат. Доведено, що формування здорового способу життя є набагато ефективнішою й економічно доцільнішою стратегією, ніж постійне збільшення витрат на лікування наслідків нездорового способу життя.

Серед соціальних проблем українського суспільства, які на думку української молоді, є найважливішими: безробіття, зростання цін, низький рівень заробітної плати, загальне зниження рівня життя, зростання злочинності, зuboжіння населення, наркоманія, СНІД [11].

Важливо не тільки вирішити конкретну проблему клієнта, а й посилити його вміння долати подібні проблеми, надаючи допомогу у розвитку здібностей і мотивації.

Процес вирішення проблеми соціальним працівником включає:

- збір інформації зі всіх джерел, що відносяться до справи;
- оцінку інформації;
- визначення проблеми;
- планування дій;
- складання докладного чіткого плану дій;
- здійснення плану дій;
- оцінку результатів [5].

Модель вирішення соціальної проблеми в процесі роботи з клієнтом (схема Б. Усманова) [12]. Виникнення проблеми – Усвідомлення проблеми об'єктом – Оцінка проблеми суб'єктом – Цілепокладання – Вибір технології та методів – Зняття соціальної проблеми – Корекція програми – Аналіз ступеня вирішення проблеми – здійснення програми – Розробка програми діяльності.

Спеціаліст оцінює проблему на основі аналізу конкретної ситуації і уявлень про неї клієнта, висуває мету діяльності щодо вирішення соціальної проблеми, підбирає відповідну технологію і методи, складаючи програму діяльності, здійснює її, коригуючи програму своїх дій, і аналізує результати. Всі етапи роботи повинні плануватися і здійснюватися спільно суб'єктом і об'єктом.

Таким чином, діяльність фахівців з вирішення соціальних проблем є ефективною, якщо вона одночасно здійснюється на макро-, мезо-та мікрорівнях реальності. Адже проблеми, що виникають на одному з рівнів, неминуче зачіпають і інші сфери життєдіяльності людини, тому для їх виявлення та оптимального рішення соціальному працівнику необхідно залучати зусилля соціальних груп, організацій і професіоналів, що здійснюють перетворювальну діяльність в конкретній підсистемі суспільства.

Використана література:

1. Бестужев-Лада І.В. Поисковое социальное прогнозирование: перспективные проблемы общества: Опыт систематизации / И.В. Бестужев-Лада. – М.: Наука, 1984. – С. 38.
2. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / За заг. ред. І. Д. Звереві. – К., Сімферополь : Універсум, 2012. – 536 с.
3. Звіт про ситуацію в Україні №55 [Електронний ресурс] // ЮНІСЕФ. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: https://www.unicef.org/ukraine/ukr/children_26268.html
4. Климанська Л. Соціальна проблема у технологічному контексті: соціально-політичні проекти / Л. Климанська // Укр. нац. ідея: реалії та перспективи розв. : [зб. наук. пр.] / НАН України, Ін-т народознав., Ін-т українознав. ім. І. Крип'якевича, Нац. ун-т «Львів. політехніка». – Л. : Вид-во Нац. ун-ту «Львів. політехніка», 2009. – Вип. 21. – С. 96-103.
5. Кузина И.Г. Теория социальной работы: Учебное пособие /И.Г. Кузина. – Владивосток: Изд-во ДВГТУ, 2006. – 230 с.

6. Куценко В.И. *Общественная проблема : генезис и решение : методологический анализ* /В.И. Куценко. – К.: Наукова думка, 1984. – 439 с.
7. Ляшенко Н. *Проблеми соціалізації дітей в сучасній Україні* / Н. Ляшенко //Вісник Університету внутрішніх справ. – № 36, 2006. – С.342-347.
8. *Розподіл постійного населення за статтю та віком* [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://database.ukrcensus.gov.ua/PXWEB2007/ukr/publ_new1/2017/zb_rpmu2017.pdf.
9. Симонова Т.М. *Социальные проблемы и их трактовка в отечественной социологии: историческая ретроспектива* // Вестник Санкт-Петербургского университета. Серия 12. Выпуск 2. – СПб.,- 2008. – С. 211-215.
10. *Социальная педагогика : учебник и практикум для академического бакалавриата* / под общ. ред. В.С. Торохтия. – М.: Издательство Юрайт, 2015–415 с.
11. *Соціальні проблеми молоді в Україні* [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://old.niss.gov.ua/monitor/april08/27.htm>.
12. Усманов Б.Ф. *Социальная инноватика Учебное пособие. Изд.3-е, перераб. и дополн.* – М.: Социум, 2009. - 518 с.
13. Шиделко А. В. *Навчально-методичне видання з дисципліни : соціальні проблеми сучасного суспільства : курс лекцій для студентів гуманітарного факультету* / Анна Володимирівна Шиделко. – Львів : В-во УКУ, 2013. – 67 с.
14. Н. Blumer. *Social Problems as Collective Behavior* // *Social Problems*. 1971. vol. 18, N 3, pp. 298-306.

ЯСТОЧКИНА ИРИНА АНАТОЛЬЕВНА. *Социальные проблемы современности: психолого-педагогический особенности влияния на детей и молодежь.*

В статье осуществлена характеристика и определены особенности влияния социальных проблем на детей и молодежь. Представлены основные подходы к определению и обоснование социальных проблем, которые рассматриваются как общественное явление. Отмечено объективно-субъективную природу социальной проблемы. Обоснованно элементы и формы социальных проблем. Определено влияние различных факторов социализации на социальные проблемы детей и молодежи. Охарактеризовано действие современных общественных процессов на социальное, материальное и политическое положение молодежи. Приведена схема решения социальной проблемы в процессе работы с клиентом. Отмечено, что этапы работы должны планироваться и осуществляться совместно субъектом и объектом. Подчеркнута важность привлечения соответствующих ресурсов (социальных групп, организаций и профессионалов) для решения социальных проблем.

Ключевые слова: общество, проблема, социальная проблема, социализация, дети, молодежь, клиент.

YASTOCHKINA IRINA. *Social problems of our time: the features of influence on children and youth.*

The article describes the characteristics and determines the features of the impact of social problems on children and young people. The main approaches to the definition and substantiation of social problems that are considered as a social phenomenon are presented. The objectively subjective nature of the social problem is noted. The elements and forms of social problems are justified. The influence of various factors of socialization on social problems of children and youth is determined. The effect of modern social processes on the social, material and political situation of young people is characterized. The scheme of solving the social problem in the process of working with the client is given. It is noted that the stages of work should be planned and implemented jointly by the subject and the object. The importance of attracting the appropriate resources (social groups, organizations and professionals) to address social problems was stressed.

Key words: society, problem, social problem, socialization, children, youth, client.